

انجمن علمی فقه‌بزرای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌بزرای تطبیقی

The Quality of Execution of Stoning Punishment and Its Obstacles from the Point of View of Jurisprudence and Law

Sanaz Badri Moghadam¹, Parviz Zokaiyan*², Beitollah Divsalar³

1. PhD Student of Criminal Law and Criminology, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Law, Chalus Branch, Islamic Azad University, Chalus, Iran. (Corresponding Author)

3. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Law Fundamentals, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 299-310

Corresponding Author's Info

ORCID: 0009-0008-6595-1444

TELL: +989113921129

Email: pzokaiyan59@gmail.com

Article history:

Received: 26 Sep 2023

Revised: 27 Nov 2023

Accepted: 01 Jan 2024

Published online: 20 Feb 2024

Keywords:

Adultery, Stoning, Punishment, Limits, Repentance, Disease, Pregnant Woman.

ABSTRACT

The ruling of stoning is one of the Islamic rulings that all schools of jurisprudence, due to undeniable documents, agree on its being Islamic. In spite of this, this ruling of Islamic Islam was questioned from the beginning of the death of the Holy Prophet (PBUH) and even at the time of that noble one, the denial of some mainly political sects among the Muslim Ummah. Based on this, the purpose of this article is to examine the question of what was the quality of the execution of stoning and what are its obstacles from the point of view of jurisprudence and law? This article is theoretical and has investigated the mentioned question by using descriptive analytical method and in a library form. The findings indicate that it may not be possible to implement stoning. According to the Islamic Penal Code of 2012, if it is not possible to carry out stoning with the proposal of the court issuing a final verdict and the approval of the head of the judiciary, if the crime is proven by evidence, it will lead to the execution of the adulterer of Mohsen and the adulteress of Mohsen, otherwise it will result in one hundred lashes for each of them. It has a superior ruling. Here, a just jurist and a just Islamic ruler can issue an order according to the conditions of time and place around the implementation of that limit. As the Imams (a.s.) and Amirul Momineen (a.s.) forbade the implementation of Hadd in the land of enemies and opponents. Although the existence of some interests can prevent its implementation, such expediency must be certain and recognized by the competent people, which is foreseen in the Islamic Penal Law approved in 2013.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2024 The Authors.

How to Cite This Article: Badri Moghadam, S; Zokaiyan, P & Divsalar, B (2024). "The Quality of Execution of Stoning Punishment and Its Obstacles from the Point of View of Jurisprudence and Law". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 3(5): 299-310.

انجمن علمی فقه‌برای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌جزای تطبیقی

www.jccj.ir

فصلنامه فقه‌برای تطبیقی

دوره سوم، شماره پنجم، اسفند ۱۴۰۲

بررسی کیفیت اجرای مجازات رجم و موانع آن از منظر فقه و حقوق

ساناز بدری مقدم^۱، پرویز ذکائیان*^۲، بیت‌الله دیوسالار^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران.

۲. استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران. (نویسنده مسؤول)

۳. استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران.

چکیده

حکم سنگسار، یکی از احکام مسلم اسلامی است که همه مکاتب فقهی، به دلیل مستندات غیرقابل انکار، بر اسلامی بودن آن اتفاق نظر دارند. با وجود این، این حکم مسلم اسلامی از ابتدای رحلت پیامبر اکرم (ص) و حتی در زمان آن بزرگوار مورد تشکیک، انکار برخی فرقه‌های عمدتاً سیاسی در بین امت اسلام قرار گرفت. بر همین اساس هدف مقاله حاضر بررسی این سؤال است که کیفیت اجرای مجازات رجم چگونه بوده و موانع آن از منظر فقه و حقوق کدام است؟ این مقاله نظری بوده و با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و به صورت کتابخانه‌ای به بررسی سؤال مورد اشاره پرداخته است. یافته‌ها بر این امر دلالت دارد که ممکن است امکان اجرای سنگسار وجود نداشته باشد. مطابق قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در صورت عدم امکان اجرای رجم با پیشنهاد دادگاه صادرکننده حکم قطعی و موافقت رییس قوه قضاییه چنانچه جرم با بینه ثابت شده باشد، موجب اعدام زانی محصن و زانیه محصنه است و در غیر این صورت موجب صد ضربه شلاق برای هریک می‌باشد. در خصوص موانع اجرای رجم و حد زانی مستوجب رجم و قتل باید اذعان داشت ممکن است تحت شرایطی مجازات رجم قابل اجرا نباشد. منظور قانون‌گذار از این عبارت (عدم امکان اجرای رجم) تلطیف مقررات مربوط به مجازات رجم باتوجه به اسناد حقوق بشر و فشارهای بین‌المللی باشد، ضمن این‌که نظر برخی از فقهای معاصر در توصیه به عدم اجرای مجازات رجم در حالتی که موجب وهن اسلام است، مد نظر قانون‌گذار بوده است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۲۹۹-۳۱۰

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۱۴۴۴-۶۵۹۵-۰۰۸-۰۰۹

تلفن: +۹۸۹۱۱۳۹۲۱۱۲۹

ایمیل: pzokaiyan59@gmail.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۰۴

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۹/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۰۱

واژگان کلیدی:

زنا، رجم، مجازات، حدود، توبه، بیماری، زن باردار.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

در شریعت اسلام، سنگسار یا رجم حد شرعی زنانی محصنه است که درخصوص مرد و زن زناکار تحت شرایط خاص احسان اعمال می‌شود. اثبات جرم زنا در دادگاه صالح شرایط دشواری دارد و می‌توان گفت این جرم بیشتر به اعتراف خود متهم ثابت می‌شود. چگونگی اجرای حکم از موضوعات محل مناقشه‌ای است که البته الزاماً به مرگ مجرم نمی‌انجامد. کیفر سنگسار، نه برای کشتن فرد تبهکار، بلکه برای اعلام انزجار عمومی از تبهکار و خیانتکاری است که بنیان خانواده خویش و دیگران را خدشه‌دار ساخته است. حکم سنگسار جزء قوانینی است که مدت‌هاست به یکی از موضوع‌های محل بحث و اختلاف نظر در عرصه داخلی و بین‌المللی تبدیل شده است، به‌نحوی که اتهامات زیادی متوجه نظام قضایی کشور شده است. همین امر بررسی اجرای سنگسار را به ضرورت مبدل ساخته است.

مطابق ماده ۲۲۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲: «حد زنا برای زانی محصن و زانیه محصنه رجم است. در صورت عدم امکان اجرای رجم با پیشنهاد دادگاه صادرکننده حکم قطعی و موافقت رییس قوه قضاییه چنانچه جرم با بینه ثابت شده باشد، موجب اعدام زانی محصن و زانیه محصنه است و در غیر این صورت، موجب صد ضربه شلاق برای هریک می‌باشد.» یکی از تحولات جدی و چالش‌برانگیز ماده مذکور قسمت دوم آن است که بیان می‌دارد: «در صورت عدم اجرای رجم با پیشنهاد دادگاه صادر کننده حکم...» که از مضمون آن برداشت می‌شود با اجرای شرایط ثبوتی و اثباتی رجم می‌بایست حکم را اجرا نمود و موانع اجرای آن و به بیانی متوقف‌نمودن آن به‌طور موقت جز در شرایط پیش‌بینی‌شده و در شرع و قانون همانند زمانی که محکوم به رجم باردار باشد یا در سرزمین کفر اقامت داشته باشد و برداشتن حکم آن به‌طور دائم نیز جزء به‌موجب شرع یا قانون همانند زمانی که طبق ماده ۱۱۴ قانون مجازات اسلامی توبه او مورد پذیرش واقع شود، جایز نمی‌باشد، فرض پیش‌بینی‌شده در این ماده موردی است که برای اجرای رجم هیچ مشکل قانونی و شرعی وجود ندارد و اگر بخواهیم رجم را اجرا نماییم، نه با مشکلی از لحاظ عنصر

قانونی، مادی و معنوی مواجه هستیم و نه با اصل قانونی‌بودن جرم و مجازات.

درخصوص مجازات رجم پژوهش‌های متعددی انجام شده است: احمد بهشتی و وحید واحد جوان در مقاله‌ای به بررسی حکم رجم (سنگسار) و اجرای آن در زمان غیبت کبری پرداخته‌اند (بهشتی و واحد جوان، ۱۳۹۰: ۳۵). محمدابراهیم جناتی نیز در مقاله‌ای، مبانی فقهی رجم (سنگسار) ثبوتاً و اثباتاً مورد بررسی قرار داده است (جناتی، ۱۳۸۹: ۱۲۳). همچنین ابوالفضل شکوری در مقاله‌ای، حد رجم و منابع و مبانی آن را بررسی کرده است (شکوری، ۱۳۸۴: ۱۸۹). تمایز و نوآوری مقاله حاضر نسبت به پژوهش‌های انجام‌شده این است که در این پژوهش، کیفیت اجرای مجازات رجم و موانع آن از منظر فقه و حقوق مورد بررسی قرار می‌گیرد. هدف مقاله حاضر بررسی این سؤال است که مانعیت امکان اجرای حکم در چه صورتی است؟ و براساس چه ملاک و معیاری صورت می‌گیرد؟ پشتوانه قائل‌شدن چنین اختیاری به مرجع صالح چیست؟ به‌منظور بررسی سؤال مورد اشاره، ابتدا کیفیت اجرای رجم بررسی شده و در ادامه از موارد سقوط کیفر رجم بحث شده است.

۱- کیفیت اجرای رجم

در این قسمت به بررسی کیفیت اجرای رجم پرداخته می‌شود.

۱-۱- کیفیت تعدد جهت اجرا

فقهای محترم اسلامی در این خصوص نظراتی را ارائه نموده‌اند که در این محبت به بررسی آن‌ها می‌پردازیم. چنانچه کسی مستوجب تازیانه و سنگسار شده است، واجب است اول مجازات تازیانه بر وی اقامه کنند و بعداً سنگسارش کنند، زیرا با تقدم سنگسار دیگر جایی برای اجرای تازیانه نمی‌ماند. در مقام اجتماع حدود متعدده، حدود باید طوری اجرا شود که هیچ‌کدام زمینه دیگری را از بین نبرد و طوری نباشد که با پیاده‌کردن حدی، جایی برای اجرای حد دیگر نباشد. در این زمینه جا دارد به خیر صحیح زراره از امام باقر (ع) اشاره شود که فرمودند: «أَيُّمَا رَجُلٍ اجْتَمَعَتْ عَلَيْهِ حُدُودٌ فِيهَا الْقَتْلُ يَبْدَأُ بِالْحُدُودِ الَّتِي هِيَ دُونَ الْقَتْلِ؛ بر کسی که حدود گوناگونی که از آن جمله کشتن است، جمع شده، به حدودی که زیر قتل هست شروع

مجازات سنگسار مطرح می‌شود، ناشی از عدم تصور دقیق چپستی و شرایط مجازات آن است. تحقق شرایط سنگسار، بسیار دقیق، نادر و سخت‌گیرانه است. رعایت این شرایط، زمینه خطا و اشتباه را به حداقل می‌رساند. علاوه بر این، با لحاظ این شرایط، عقلانیت لازم برای تناسب جرم و مجازات و در عین حال، کارآمدی مجازات محقق می‌شود. با بررسی شرایط مختلفی که برای تحقق حکم سنگسار در نظر گرفته شده است، می‌توان اذعان داشت که این شرایط سه‌گانه برای حکم سنگسار ضروری است.

مجلسی در این زمینه می‌فرماید: «و کیفیت سنگسار آن هست که مرد را تا کمر و زن را تا سینه در خاک پنهان کنند و جویاً یا استجباً علی‌الخلافاً و سنگ بر او بزنند تا بمیرد و اگر با گواه زنا‌ی او ثابت شده باشد، اول گواهان سنگ بزنند، پس امام (ع) اگر حاضر باشد، سپس سایر مردم و اگر با اقرار ثابت شده باشد، اول امام (ع) بزند و باید که جماعتی را در آن وقت حاضر کنند» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۸۱). مشهور بین فقهای امامیه این هست که مرد محکوم به سنگسار را تا حقو، یعنی تهیگاه دفن می‌کنند و زن را تا سینه‌اش و روایت مربوط به دفن برای رجم بسیار است، از آن جمله سماعه از امام صادق (ع) است که فرمودند: «زن برای رجم تا وسطش دفن می‌شود، سپس امام سنگ به سویس می‌اندازد و بعد مردم با سنگ‌های کوچک او را می‌زنند و مرد هنگام رجمش دفن نمی‌شود، مگر تا تهیگاهش». در هیچ‌یک از روایات مذکور در باب چهاردهم از ابواب حد زنا‌ی کتاب وسائل لفظ صدر که فارسی آن سینه هست، دیده نشده، بلی، در خبر ابی‌مریم از امام باقر (ع) است که فرمودند: «زنی خدمت امیرالمؤمنین (ع) آمد عرض کرد: زنا داده‌ام، امام (ع) از او روی برگردانید تا آنجا که فرمود: سپس امیرالمؤمنین (ع) دستور دادند برای رجم آن زن در رحبه کوفه حفره‌ای کردند و جامه جدیدی بر اندام وی دوختند و او را در حفره تا موضع تهیگاه و پستان‌هایش داخل کرد» (حر عاملی، ۱۳۹۱: ۳۸۰). شهید ثانی در این مورد می‌فرماید: «این که جهت رجم، زن را تا سینه و مرد را تا پهلوی در خاک دفن می‌کنند» (شهید ثانی (جبعی عاملی)، ۱۳۸۵: ۳۵۵).

در اینجا، جا دارد به یک سؤال پاسخ دهیم و آن این که آیا سینه و پهلوی هم داخل در مغیا «دفن» هست یا نه؟ و به

می‌شود. در تحریرالوسیله در این زمینه آمده است که: «اگر بر یک نفر چند حد جمع شود، ابتدا آن حد را جاری می‌سازند که برای حد بعدی، فوت محل نشود، فرضاً اگر بر یک نفر هم تازیانه باشد و هم سنگسار اول تازیانه می‌زنند و بعد سنگسار، البته بعد از تازیانه، سنگسار کردن او را به تأخیر نمی‌اندازند، تا از اثر تازیانه بهبودی یابد، بلکه نزدیک‌تر به احتیاط تأخیرنینداختن است» (موسوی خمینی، ۱۴۰۷: ۴۶۶).

شهید ثانی در این مورد می‌فرماید: «که هرگاه میان تازیانه و سنگسار جمع شود، ابتدا او را تازیانه می‌زنند تا جمع کردن میان دو کیفر مفید و مؤثر باشد و بنا بر اقوی واجب نیست که پس از تازیانه‌زدن زانی صبر کنند تا جراحات او بهبود یابد، به‌خاطر آن اصل عدم وجوب آن است و در هر موردی که دو حد با هم باشند، به‌گونه‌ای که یکی از آن‌ها زمینه اجرای دیگری را از میان می‌برد، جاری است و در همه این موارد باید حدی را که زمینه اجرای دیگری را از میان نمی‌برد، مقدم داشت؛ اگر از این جهت یکسان بودند، در تقدم و یا تأخیر آن‌ها مخیریم» (شهید ثانی (جبعی عاملی)، ۱۳۸۵: ۳۵۵).

۱-۲- طریقه اجرای رجم

سنگسار یا رجم، به‌عنوان یک حد شرعی، مسلم و قطعی در اسلام است که برای پاره‌ای از جرم‌های بسیار سنگین در نظر گرفته شده است. در اصطلاح قضایی دو واژه حد و تعزیر معنای متفاوتی دارند. حد به آن دسته از مجازات‌ها اطلاق می‌شود که به‌صورت معین از سوی خداوند (در قرآن مجید و روایات اسلامی) بیان شده است، اما تعزیر در مورد مجازات‌هایی به‌کار می‌رود که اندازه معینی برای آن‌ها در قرآن و روایات اسلامی در نظر گرفته نشده است و تعیین آن برعهده قاضی نهاده شده است. رجم یا همان سنگسار جزء مجازات‌های حدی به‌شمار می‌روند. حکم رجم به‌عنوان مجازات زنا‌ی محصنه (زنا‌ی مرد و زن شوهردار) آمده است و مورد اتفاق همه علمای اسلام است و چون از حدود اسلام است، قابل مصالحه و قابل شفاعت نیست و حتی بدون شکایت طرفین یا شخص دیگر هم باید اجرا شود. سنگسار یک حد شرعی، مسلم و قطعی در اسلام است که فقط مختص اسلام نبوده و در میان ادیان و اقوام دیگر نیز با تفاوت‌هایی اجرا می‌شده است. بسیاری از شبهاتی که در مورد

۲-۱- فوت محکوم‌علیه

با فوت محکوم‌علیه مجازات ساقط می‌شود، اصل شخصی بودن اقتضا دارد که با فوت محکوم‌علیه اجرای مجازات متوقف شود و اگر مجازاتی اجرا شود، بلااجرا می‌ماند و این قاعده فقط ناظر به بحث حدود نیست، بلکه در تمام مجازات‌ها صادق است و تمام فقه‌های اسلام بر این اصل متفق‌القولند. به عبارت دیگر مبنای رفع مسؤولیت متوفی را اصل شخصی بودن مسؤولیت کیفری می‌دانند و خداوند متعال در کتاب خود سوره مبارکه فاطر روی این اصل تکیه دارد و می‌فرماید: «یعنی هیچ‌کس بار گناه دیگری را برعهده ندارد»؛ ثانیاً در شرع مقدس اسلام اجرای هر نوع مجازات بر جسم متوفی ممنوع است. بنابراین باتوجه به مطالب فوق، باید گفت با فوت مرتکب، هیچ‌گونه کیفری نباید اعمال شود.

۲-۲- توبه

یکی دیگر از موارد سقوط کیفر رجیم به‌طور اخص و سقوط هر نوع کیفر حدی دیگر به‌طور عام، توبه و پشیمانی مرتکب آن است که یکی از عوامل مهمی است که سبب تکفیر گناهان و از میان رفتن آثار گناهان می‌شود. علامه طباطبایی (ره) در تعریف توبه می‌فرماید: «توبه در لغت به معنی برگشت است و توبه از بنده، برگشت اوست به‌سوی پروردگارش با پشیمانی و بازگشت از سرپیچی و از جانب خداوند نیز توفیق وی به توبه یا آمرزش گناه اوست.»

خداوند متعال در آیات متعدد بندگان خویش را به توبه دعوت می‌نماید و به آنان وعده بخشش می‌دهد تا این که از این مرحله هم فراتر رفته و در سوره فرقان می‌فرماید: «مگر کسی که توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد، پس خداوند بدی‌های آنان را به نیکی تبدیل نماید و خداوند در حق بندگان بسیار آمرزنده و مهربان است.»

در حقوق اسلام مبنای توبه، قرآن و روایت معصومین است و آیات قرآن به‌طور رسمی توبه را یکی از موارد سقوط کیفر در دنیا و آخرت دانسته، از جمله آیات ۳۳ و ۳۴ سوره مبارکه مائده مربوط به محاربه است. «مردی خدمت امیرالمؤمنین (ع) رسید و اقرار به دزدی کرد، امام فرمودند: آیا چیزی از قرآن را می‌توانی قرائت کنی؟ عرض کرد: بلی، سوره بقره را، فرمودند: دست را به

بیان اصولی‌ها آیا غایت داخل در مغیا است یا نه؟ در این زمینه در اصول اختلاف هست و راه جامع پیدا نشده است، صاحب کفایه معتقد است که چون غایت حد معینی است، لذا از حکم آن خارج هست و آنچه برخلاف این باشد، به واسطه قرینه است. نظر شهید ثانی در این مورد این است که غایت داخل در مغیا نیست، در نتیجه سینه در زن و پهلواگاه در مرد داخل در حکم دفن نیست و باید بیرون آن قرار گیرد. در خصوص کیفیت رجیم و این که سنگ اول را چه کسی پرتاب می‌کند را با بیان فقه‌های اعلام توضیح می‌دهیم که در این خصوص روایت مرفوعه ذیل هست که از امام صادق (ع) روایت گردیده است که فرمودند: «اگر زانی محصن بر زانی خود اقرار نمود، اول کسی که او را رجیم می‌کند، امام است، پس از آن مردم و اگر با اقامه گواهان به ثبوت رسیده، اول گواهان او را رجیم می‌کنند، سپس امام و بعد از آن مردم سنگسارش می‌کنند.» فتوای امام خمینی (ره) در تحریرالوسیله نیز همین است و سزاوار است هنگام اجرای حد، امام دستور دهد که مردم را اعلام کنند تا برای صحنه اجرای حد حاضر شوند و عبرتگاه را ببینند و عبرت گیرند و آیه ۲ سوره نور «لازم هست گروهی از مؤمنین هنگام کیفر زانی و زانیه حضور یابند» به این معنی اشارت دارد (محمدی گیلانی، ۱۳۷۹: ۹۴). در این زمینه آمده است: «قبل از اجرای حکم، به زناکار دستور داده می‌شود که غسل میت کند و کفن بپوشد و بعد از سنگسار کردن در صورتی که غسل نکرده باشد، جسدش را غسل داده و کفن کرده و پس از خواندن نماز میت دفنش می‌کنند. این مراسم ضمن این که برای مردمان عبرت است، دلالت دارد بر احترام‌گذاردن به مرده‌ای که حکم خدا را تحمل کرده و با اجرای مجازات از گناهی که مرتکب گشته، پاک شده و چون دیگر مردگان باید در گورستان مسلمین به خاک سپرده شود و اما طریقه سنگسار کردن چنین است که اگر زناکار زن باشد، او را تا سینه و اگر مرد باشد تا کمر در گودالی قرار می‌دهند و با سنگ‌هایی که نه بزرگ باشد و نه ریز رجمش می‌کنند.»

۲- موارد سقوط کیفر رجیم

در این قسمت، موارد سقوط کیفر رجیم بررسی می‌شود.

آن‌ها حد ساقط نمی‌شود، حتی اگر در سفر هم باشند، لازم نیست صبر کنند تا از سفر برگردند و حضور به هم رسانند، بلکه تأخیر اجرای حد در انتظار آمدنشان مشکوک‌الجواز به‌نظر می‌رسد (محمدی گیلانی، ۱۳۷۹: ۱۰۱-۱۰۰). درخصوص فرار شهود و محکوم‌علیه نظر یک عده از فقها محترم اسلامی را بررسی می‌کنیم تا روشن شود که آیا با فرار شهود و محکوم‌علیه رجم ساقط می‌شود یا خیر؟ شهید ثانی در این رابطه می‌فرماید: «اگر زانی یا زانیه پس از قراردادن آن‌ها در حفره از آن بیرون آمدند (فرار کردند)، در صورتی که زانی آن‌ها با بینه ثابت شده باشد یا سنگی به بدن آن‌ها نخورده باشد، بازگردانده می‌شوند، اما اگر زانی آنان با اقرار ثابت شده باشد و آن‌ها موفق به خروج از گودال شوند و مشهور آن هست که چه سنگی به او خورده باشد و چه نخورده باشد، نباید او را بازگرداند» (شهید ثانی (جبعی العاملی)، ۱۳۸۵: ۶۵).

«اگر چنانچه زناکار پس از پنهان‌کردنش در زمین بگریزد و فرار کند، پس اگر ثبوت حد و سنگسار کردن به شهادت گواهان باشد، دوباره باید او را برگردانند و اگر حد و کیفر به اقرار خود زناکار به حاکم ثابت شده باشد، در این صورت اگر سنگ بر او خورده باشد، برگرداندن لازم و جایز نیست، اگر چنانکه سنگ بر او نخورده، فرار کرده باشد، در این صورت بین فقها خلافت اکثر فرموده‌اند برگرداندن لازم نیست و عده‌ای فرموده‌اند لازم هست.» حضرت امام خمینی (ره) در تحریرالوسیله در این زمینه می‌فرماید: «اگر از گودال فرار کند، در صورتی که زنا به‌وسیله بینه ثابت شده باشد، مجدداً او را برمی‌گردانند، ولی اگر از طریق اقرار ثابت شده باشد و فرارش بعد از برخورد سنگ هر چند یکی باشد، تعقیبش ننموده، رهاش می‌سازند و اگر قبل از آن فرار کند، او را برمی‌گردانند» (موسوی خمینی، ۱۴۰۷: ۸۱). صاحب‌جواهر معتقد هست که: «اگر کسی که محکوم به سنگسار هست، از حفره‌ای که در آن قرار گرفته، فرار کند، چنانچه زانی او بینه ثابت شود، برگردانده می‌شود جهت اجرای رجم و اگر زانی او با اقرار ثابت شود، برای اجرای رجم بازگردانده نمی‌شود.»

۳- موانع شخصی اجرای رجم

موانع شخصی اجرای رجم عبارتند از:

سوره بقره بخشیدم. اشعث عرض کرد: آیا حدی از حدود خدا را تعطیل می‌کنی؟ فرمودند: تو چه می‌دانی، وقتی که بینه بر حدی اقامه شده، امام اختیار بخشش را ندارد، ولی اگر با اقرار به ثبوت رسیده، امام مخیر است بخواهد می‌بخشد و نخواهد قطع می‌کند» (حر عاملی، ۱۳۹۱: ۳۳۱)، اگرچه روایت مذکور در مورد سرقت هست، اما جوابی که امام (ع) داده، عام و فراگیر هست و در مورد همه حدود صدق می‌کند.

مرحوم مجلسی در این زمینه می‌فرماید: «هرگاه کسی توبه کند پیش از آنکه نزد حاکم شرع ثابت شود، حدش نمی‌زنند و اگر بعد از ثابت‌شدن توبه کند، مشهور آن هست که ساقط نشده و او را حد می‌زنند و بعضی گفته‌اند که حاکم مخیر است میان حدزدن و عفوکردن و اگر به اقرار خودش ثابت شده باشد و بعد از اقرار توبه کند، حاکم مخیر است میان حدزدن و بخشیدن» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۸). شهید اول در این خصوص می‌فرماید: «اگر اقرار به حدی کرده باشد و آنگاه توبه کند، امام در اجرای حد بر او مخیر است، خواه سنگسار باشد یا غیرسنگسار باشد»، اما نکته‌ای که باید یادآوری شود، در مورد توبه‌ای که زانی فرد با بینه ثابت شده هست که نظر شهید ثانی در این خصوص حائز اهمیت هست که می‌فرماید: «هرگاه زانی پیش از قیام بینه توبه کند، حد ساقط می‌شود» (عاملی، ۱۴۰۳: ۸۹)، خواه حدی که در صورت عدم توبه لازم می‌شد، تازیانه باشد یا سنگسار، بنابر مشهور، چون هر دو مورد در مقتضی و موجب ساقط‌شدن (یعنی توبه) مشترک‌اند (نه پس از آن)، یعنی اگر پس از قیام بینه توبه نماید، بنابر مشهور حد از او ساقط نمی‌شود، به خاطر آنکه (با قیام بینه حد ثابت شده است) و اصل آن است که حد ساقط نمی‌شود و برخی از فقها گفته‌اند امام مخیر هست و اگر توبه پیش از اقرار خود زانی به زنا، صورت پذیرد، به طریق اولی حد ساقط می‌شود و اگر پس از اقرار توبه کند، امام در اقامه حد مخیر هست بر او.

۲-۳- فرار شهود و محکوم‌علیه

قبل از این‌که به بررسی فقهی فرار شهود و محکوم‌علیه در هنگام اجرای رجم بپردازیم، لازم هست که به یک سؤال پاسخ دهیم این‌که آیا حضور گواهان هنگام اجرای حد شرط هست یا خیر؟ در پاسخ باید گفت از نظر فقهای امامیه، حضور گواهان هنگام اجرای حد شرط نیست و در صورت عدم حضور

۳-۱- ایام بارداری و نفاس زانیه

آیت‌الله محمدی گیلانی در این خصوص می‌فرماید: «چنانچه زن زانیه آبستن باشد، ولو آبستنی وی از طریق زنا باشد، جایز نیست که حد زنا ولو تازیانه بر او جاری شود، بلکه به او مهلت داده می‌شود که وضع حمل کند و از ایام نفاس بیرون آید و در صورتی که مرضه‌ای تکفل شیردادن و نگهداری بچه را نمود، واجب هست بر او اقامه حد شود، چه تازیانه چه سنگسار، اما در صورت عدم کافل برای نگهداری فرزند، اقامه حد گرچه تازیانه باشد، جایز نیست، زیرا خوف ضرر برای شیرخوار می‌رود و در این مسأله خلاف چشم‌گیری دیده نشده هست و نظر مبارک امام بزرگوار رحمه‌الله علیه هم در تحریرالوسیله همین هست» (محمدی گیلانی، ۱۳۷۹: ۷۹).

از امام صادق (ع) سؤال شد: «زنی درحالی که حامله بوده، مرتکب زنا محصنه گردیده است، حکم آن چیست؟ فرمود: باید اجرای حکم به تأخیر افتد تا جنین متولد شود و نیز مدت زمان شیرخوارگی طفل پایان پذیرد، سپس رجم گردد.» مناسبت حکم و موضوع اقتضا دارد، قصاص و دیگر حدود الهی نیز شامل حکم روایت باشد و حد زنا که روایت در مورد آن صادر شده ویژگی خاصی ندارد. روایت دیگری نیز با همین مضمون صادر شده است (حر عاملی، ۱۳۹۱: ۳۷۷). برداشتی که می‌توان از روایت مربوطه داشت، این است که امام (ع) اجرای حد را تا وضع حمل به تأخیر انداخت و بعد از آن طبق دستور خداوند متعال تا شیرخوارگی و بعد از شیرخوارگی تا کفالت بچه، همان طوری که فرمودند، الزاماً باید او را کفالت کرد.

امام (ره) در تحریرالوسیله در این خصوص می‌فرماید: «زن حامله اگر مرتکب زنا شود، هیچ‌گونه حدی بر وی جاری نمی‌شود، چه حدش تازیانه باشد، چه سنگسار، مگر در صورت وضع حمل و تا زمانی که از نفاس خارج شود و حتی اگر اجرای حد به شیرخوردن کودک صدمه بزند، در ایام شیرخوارگی طفل، نیز حد را به تأخیر می‌اندازد و همچنین معتقدند که بیماری و استحاضه مانع اجرای حد نخواهد بود» (موسوی خمینی، ۱۴۰۷: ۴۶۵).

مجلسی در این خصوص می‌فرماید: «زن حامله را حد نمی‌زنند تا بزاید و از نفاس بیرون آید و فرزند خود را شیر بدهد، اگر کسی نباشد که فرزند او را محافظت نماید و شیر بدهد و اگر کسی

کفالت فرزند او نماید، بعد از زائیدن در سنگسار و بعد از پاک‌شدن از نفاس در تازیانه او را حد می‌زنند» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۸۱).

آیت‌الله محمدی گیلانی هم در خصوص اجرای حد بر مریض و مستحاضه می‌فرماید: «زانی و زانیه مریض و مستحاضه‌ای که محکوم به سنگسار هستند، سنگسار می‌شوند و بیماری و استحاضه دلیل نمی‌باشد از برای تأخیر اجرای حد و اقامه سنگسار بر آن‌ها واجب هست و تعطیل و تأخیر در حدود، ولو به مقدار یک ساعت جایز نیست» (محمدی گیلانی، ۱۳۷۹: ۷۹). پس همان‌طور که از بیانات امام خمینی (ره) و آیت‌الله محمدی گیلانی، مستفاد می‌شود، این هست که در صورتی که کیفر، تازیانه باشد نه قتل و سنگسار، اجرای حد تازیانه به تأخیر می‌افتد، زیرا اقامه تازیانه در حال بیماری ممکن است موجب اشتداد بیماری و احیاناً به مرگ بیمار بیانجامد، ولی اگر کیفر سنگسار باشد، هیچ‌گونه دلیل و موجبی برای عدم اجرای حد نیست.

اجرای مجازات اعدام حدی نسبت به زنان باردار در قانون مجازات اسلامی نیز ممنوع شناخته شده و موکول به پس از وضع حمل شده است. براساس ماده ۹۱ قانون مجازات اسلامی: «در ایام بارداری و نفاس زن، حد قتل یا رجم بر او جاری نمی‌شود. همچنین پس از وضع حمل در صورتی که نوزاد کفیل نداشته باشد و بیم تلف شدن نوزاد برود، حد جاری نمی‌شود، ولی اگر برای نوزاد کفیل پیدا شود، حد جاری می‌گردد.» در ماده ۹۱ ق.م.ا و ماده ۲۶۲ ق.م.ا که مجازات اعدام مطرح می‌شود: «تنها بیم تلف (مرگ) نوزاد، عامل تأخیر در مجازات است.» حال آنکه در حد شلاق (ماده ۹۲ ق.م.ا.) بیم ضرر به‌طور مطلق کفایت می‌کند، لذا در ل.ق.م.ا چیزی در این باره ذکر نشده است. حال سؤالی که در اینجا مطرح می‌شود، این است که آیا دوگانگی به‌وجود نیامده است؟ آیا چون باید مادر از بین برود (مجازات اعدام) حتماً باید نقطه مقابل آن حیات فرد دیگری (نوزاد) باشد تا مانع اجرای آن شود؟ حال اگر اجرای مجازات اعدام، منجر به مرگ طفل نمی‌شد، اما آسیب جدی جسمانی بر وی وارد شود، تأخیر جایز نیست؟! در این مورد نوزاد، فرد ثالث محسوب شده و اصل شخصی بودن مجازات اقتضا می‌کند بر وی ضرری وارد نشود، چه ضرر در حد مرگ باشد و چه نباشد، لذا چنانچه زنا یا زن باردار تا زمانی که وضع

برخی حقوق‌دانان نیز از این رویه متابعت کرده و آن را به مشهور فقها نسبت داده‌اند. به عقیده آن‌ها: «هرگاه زنی که محکوم به قصاص است، حامله باشد، اعماز این‌که پس از ارتکاب جنایت یا پیش از آن باردار شده و اعماز این‌که حمل او مشروع یا ناشی از زنا باشد، اجرای قصاص علیه او معوق می‌شود، حتی به صرف ادعای زن به بارداری نیز، بنا به نظر مشهور فقها، باید اجرای قصاص را تا تعیین وضعیت وی، به تأخیر انداخت. پس از وضع حمل هم، تا زمانی که حیات طفل به مادر وابسته است، نمی‌توان قصاص را اجرا کرد، زیرا وقتی برای مراعات حال جنین، اجرای قصاص به تعویق می‌افتد، تعویق آن به‌خاطر رعایت طفلی که حیات متیقّ نیافته است، اولی می‌باشد» (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲: ۹۱۱).

مستناد این دسته از فقها بر لزوم تأخیر در قصاص، ناشی از این عقیده است که وجود حمل در شکم مادر، علائم و نشانه‌هایی دارد که بعضی از این علائم مخفی بوده و برخی دیگر ظاهر است. درواقع علائم و نشانه‌های مخفی عوارضی هستند که خود زن باردار بر آن‌ها آگاهی می‌یابد، به‌گونه‌ای که اقامه بینه و آشکارشدن آن علائم بر دیگران متعذر است؛ نظیر حیض و مانند آن، که تنها خود زن قادر است بر طول دوره و زمان شروع و اتمام آن عادتاً اطلاع پیدا کند (نجفی، ۱۳۶۲: ۷۹۹)، البته درخصوص این‌که آیا سوگندخوردن زن مبنی بر بارداری بودن وی ضرورت دارد یا خیر، ارجح اقوال، ضرورت سوگندخوردن است (مرعشی نجفی، ۱۴۱۵: ۴۴۹)، زیرا این اتهام در حق زن می‌رود که غرضی در تأخیر دارد، به همین منظور و درجهت رفع این اتهام، قسم‌خوردن ارجحیت دارد (جزیری و همکاران، ۱۴۱۹: ۱۴۴). با در نظر داشتن اصل کلی عدم تأخیر در اجرای مجازات، مستفاد از کلام فقها، ادعای بارداری توسط زن پیش از اجرای قصاص می‌تواند استثنایی بر اصل مزبور بوده و موجبات تأخیر در اجرای حکم قصاص را فراهم آورد.

مقنن نیز نظر مشهور را منعکس نموده و ماده ۹۴ ق.م.ا را بیان داشته است: «هرگاه امید به بهبودی مریض نباشد یا حاکم شرع مصلحت بداند که در حال مرض حد جاری شود یک دسته تازیانه یا ترکه که مشتمل بر صد واحد باشد، فقط یک بار به او

حمل نماید و خون نفاس از او خارج شود و کفیلی برای بچه او پیدا شود، اجرای حد چه جلد و چه رجم به تأخیر می‌افتد. در ماده ۹۱ ق.م.ا عامل نفاس نیز به‌عنوان یکی از عوامل تأخیر در اجرای حد مقرر گشته است که می‌گوید: «در ایام بارداری و نفاس زن حد قتل یا رجم بر او جاری نمی‌شود...». «لذا از آنجا که نفاس مربوط به ایام پس از فارغ‌شدن از حاملگی می‌باشد، ظاهراً عاملی مستقل و مطلق برای تأخیر است، یعنی تأخیر در آن مقید به‌وجود ضرر برای نوزاد نیست، بلکه خود زن مورد حمایت قرار گرفته است. به‌عبارت دیگر اگر در مورد بارداری و شیردهی حمایت از جنین یا نوزاد اهمیت دارد، در این مورد حمایت از زن به جهت ضعف جسمانی پس از زایمان موجب تأخیر در اجرای مجازات می‌گردد» (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲: ۷۸).

۳-۲- زنان باردار و بیمار

«امام علی (ع) درباره زنان باردار و دارای بچه خردسال، اجرای حکم حد را به تأخیر می‌انداخت، حتی زنی را که مرتکب زنا شده بود، پس از تمام‌شدن دوره شیردهی کودک، خدمت امام آمد تا حد را بر او جاری کند» (محمدی گیلانی، ۱۳۷۹: ۱۰۳). آن حضرت به زن زانیه فرمودند: «برو بچه را بزرگ کن تا او بتواند خطر را از خود دفع نماید، پس از آن برای اقامه حد بیا». در این مورد مصلحت تربیت بچه بر مصلحت اجرای فوری حد، مقدم شده است (حر عاملی، ۱۳۹۱: ۹۲). در حدیثی دیگر امام علی (ع) فرمود: «کنیز رسول خدا، مرتکب زنا شده بود، پیامبر به من دستور داد تا حد را بر او جاری کنم، ولی متوجه شدم او تازه در عادت نفاس قرار گرفته است، ترسیدم اجرای حد موجب مرگ او شود، لذا تصمیم گرفتم حد را اجرا نکنم، وقتی تصمیم خود را به عرض رسول خدا رساندم، ایشان ضمن تأیید اصل تصمیم، فرمودند: «احسنت» و در نتیجه حد به تأخیر افتاد» (حرانی، ۱۳۶۳: ۴۲).

صاحب جواهر نیز تأخیر قصاص در صورت ادعای بارداری و عدم وجود گواهی قابله را پذیرفته است و این تأخیر قصاص را تا زمانی می‌داند که حال زن محرز شود (نجفی، ۱۳۶۲: ۷۹۹). در میان متأخرین، امام خمینی (ره) نیز بر این عقیده است که اگر زن ادعای حمل کند و صرف ادعا باشد، احوط بر تأخیر قصاص است (موسوی خمینی، ۱۳۷۴: ۱۷۱-۱۷۹).

حرمت حرم را نگاه نداشته، در باب وی حرمت حرم را رعایت ننموده، بلکه او را در همان جا حد می‌زنند و بعضی از علما در این حکم ملحق ساخته‌اند به حرم مکه و حرم حضرت رسول الله (ص) مشاهد مقدسه ائمه معصومین (ع) را و در این باب مستندی به نظر نرسیده است» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۸۱).

در سرزمین دشمنان اسلام، چنانچه سربازی یا مسلمان غیرسرباز، مرتکب عمل خلافی شد که مستوجب شلاق هست، باید از اجرای کیفر پرهیز نمود، زیرا ممکن است احساس سرشکستگی کند و حمیت و شرافت دوستی بی‌جا او را به صف دشمن ملحق نماید. امام صادق (ع) از پدر بزرگوارش و او از امیرالمومنین (ع) نقل فرموده: «بر احدی در سرزمین دشمن حد جاری نمی‌کنم تا از آنجا خارج شود. زیرا خطر این هست که تعصب بی‌جا او را وادار کند که به دشمن ملحق شود» (موسوی خوئی، ۱۴۰۱: ۱۴۲).

امام (ره) نیز در تحریرالوسیله بیان می‌دارد: «حد شرعی در سرزمین کفار و در حرم الهی به کسی که بدان جا پناه آورده و به اصطلاح بست نشسته است، جاری نمی‌شود، لکن از نظر آب و غذا بر او تنگ می‌گیرند تا مجبور شود به بیرون آمدن، این در صورتی است که در خارج حرم مرتکب گناه شده و سپس به جرم پناه برده باشد، اما اگر در خود حرم مرتکب شده باشد در همان جا حد بر او جاری می‌شود» (موسوی خمینی، ۱۴۰۷: ۸۷).

۴-۲- نقش زمان و مکان در اجرای مجازات رجم

«از روایات مستفاد می‌شود که پیامبر (ص) و ائمه هدی (ع) اهتمام ویژه‌ای به اقامه حدود داشتند و تأخیر در اجرای آن را برای لحظه‌ای جایز نمی‌دانستند. باوجود این تأکیدات، در قضاوت‌های پیامبر اکرم (ص) و حضرت علی (ع) مواردی موجود می‌باشد که به دلایلی حد را اجرا ننموده‌اند یا اقامه آن را موقتاً به تأخیر انداخته و یا مجرم را مورد عضو قرار داده‌اند» (محمدی گیلانی، ۱۳۷۹: ۹۴). امام علی (ع) فرمودند: «من هیچ حدی را در سرزمین دشمن اجرا نمی‌کنم، زیرا می‌ترسم شخصی که به او زده شده، غیرتی شده و به دشمن ملحق گردد.» در اینجا خوف الحاق به دشمن، حکمت عدم اجرای حد در نظر گرفته شده است، پس مصلحت اجرای حد باوجود تأکید فراوان، در برابر مصلحت مهم‌تری مخدوش می‌گردد (موسوی اردبیلی، ۱۴۰۸: ۲۴۱). همچنین براساس روایتی از

زده می‌شود، هرچند همه آن‌ها به بدن محکوم نرسند»، لذا در این ماده برای محاکم ما این مورد را ایجاب می‌کند که برای تشخیص در امر بیماری محکوم‌علیه نظر پزشک را جویا شوند.

۴- موانع غیرشخصی اجرای رجم

«یکی از موضوعاتی که در متون روایی به آن اشاره شده و متعاقباً فقهای امامیه بدان پرداخته‌اند، حکم منع اجرای حدود در سرزمین دشمن است. این حکم به دو صورت مطلق و مقید وارد شده است. در حکم مطلق، اجرای حد در سرزمین دشمن به‌طور کلی ممنوع اعلام شده است، اما در حکم مقید، منع اجرای آن در سرزمین دشمن منوط به خوف الحاق محکوم‌علیه به دشمن شده است» (جزیری و دیگران، ۱۴۱۹: ۱۴۴). «برخی، خوف الحاق به دشمن را علت حکم و بعضی آن را حکمت حکم می‌دانند، لکن عده‌ای با برگزیدن یک رویکرد ترکیبی، جمع بین علت و حکمت در یک حکم را ممکن دانسته‌اند. این پژوهش با پذیرش دیدگاه اخیر معتقد است؛ خوف الحاق به دشمن از آن جهت که قابلیت تسری به احکام مشابه، مانند شلاق تعزیری یا قصاص را دارد، علت حکم است و از آن جهت که در صورت فقدان آن و وجود تبعات دیگر، باز هم باید از اجرای مجازات حدی و نظیر آن خودداری نمود، حکمت حکم است. با شکل‌گیری سازمان‌های بین‌المللی حقوق بشری و ظهور تکنولوژی‌های نوین، الحاق فرد به دشمن نسبت به زمان معصوم، آسان‌تر و پیامدهای آن برای جامعه اسلامی گسترده‌تر است. همچنین توسعه فضای سایبر در عصر جهانی‌شدن، باعث کاهش اهمیت مرزهای جغرافیایی شده و نیز تمییز مفهوم سرزمین دشمن را با ابهام مواجه ساخته است، لذا بازخوانی و تعمیم این حکم به دیگر مجازات‌های در حال اجرا در سرزمین‌های اسلامی ضروری است» (نجفی، ۱۳۶۲: ۷۹۹).

۴-۱- توقف اجرای حد در سرزمین دشمن و در حرم

مرحوم مجلسی در این مورد فرمایند: «هرگاه کسی کاری کند که مستوجب حد گردد و پناه به حرم مکه معظمه ببرد، برای حرمت حرم او را حد نمی‌زنند تا از حرم به درآید، ولیکن در خوردن و آشامیدن بر او تنگ می‌گیرند تا مضطر شود به بیرون آمدن، پس حد می‌زنند او را و اگر آن کار شنیع را در حرم کرده باشد، چون او

همان‌گونه که شتر آزاد با عقال مهار و مقید می‌شود» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۸۲).

برابر مقررات ماده ۲۲۵ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، هرچند حد زنا برای زانی محسن و زانیه محصنه رجم است، لیکن در صورت عدم امکان اجرای رجم با پیشنهاد دادگاه صادرکننده حکم قطعی و موافقت رییس قوه قضاییه چنانچه جرم با بینه ثابت شده باشد، کیفر زانی محسن و زانیه محصنه به اعدام تبدیل و در غیر این صورت، موجب صد ضربه شلاق برای هریک می‌باشد. به عبارت دیگر، در مورد زنا قانون‌گذار در ماده ۲۲۵ پیش‌بینی کرده که اگر اجرای رجم ممکن نباشد، با پیشنهاد دادگاه صادرکننده حکم و موافقت رییس قوه قضاییه، اگر جرم با بینه، یعنی شهادت ثابت شده باشد، زانی و زانیه به طریق دیگری اعدام شوند؛ در غیر این صورت، یعنی اگر جرم با بینه ثابت نشده باشد و مثلاً اقرار کرده باشد، ۱۰۰ ضربه شلاق برای هریک اجرا خواهد شد، بدین ترتیب در رویکرد قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ مقنن پذیرفته است که اگر اعمال این مجازات موجب تنفیر از دین بشود، می‌توان آن را به مجازات دیگری تبدیل کرد. از ظاهر ماده ۲۲۵ این‌گونه برمی‌آید که کیفر رجم ممکن است در موردی اجرا شود و در مورد دیگری اجرا نشود. به نظر این رویکرد مثبت است. ظاهراً قانون‌گذار پذیرفته که کیفر مفهومی عصری دارد و برداشت عمومی از مجازات باید در مرحله قانون‌گذاری و قضا مورد توجه قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

در خصوص ادله و مستندات حکم رجم باید گفت که سنت روائی و عملی معصومین (ع) و اجماع قطعی و مسلم فقها اعم از شیعه و سنی از ادله رجم در فقه امامیه می‌باشد و رجم مستند قرآنی ندارد، چراکه در قرآن، مستقیماً چیزی درباره رجم نیامده هست و از طرفی هم، قرآن دلیل منحصر به فرد در فقه اسلامی نیست و ما بسیاری از قانون‌گذاری‌های مربوط به جرایم را از سنت اخذ کرده‌ایم، همچنانکه خداوند در سوره حشر، آیه ۷ می‌فرماید: «هر آنچه رسول به شما داده، بپذیرید و هر آنچه از آن نهی کرده، اجتناب کنید» که خود این آیه دلالت دارد بر این که لزوم تبعیت از فعل و گفتار پیامبر (ص) در همه

امام صادق (ع): «در صورتی که جرم مستوجب حد، در غیر حرم اتفاق افتاده باشد، مجازات آن در حرم قابل اجرا نیست، بلکه در صورتی که شخص مجرم، به حرم پناه ببرد، نسبت به وی سخت‌گیری کرده و موجبات خروج از حرم را فراهم می‌کنند، سپس حکم را اجرا نمایند» (مجلسی، ۱۳۷۸: ۹۰).

در روایات آمده که: «هرگاه اهل کتاب در قلمرو حکومت اسلامی مرتکب جرم شوند، باید حدود الهی درباره آن‌ها اجرا شود، چنانکه رسول خدا زن و مرد یهودی را رجم نمودند. هرگاه در خارج از سرزمین حکومت اسلامی مرتکب جرم شوند و به محکمه اسلامی مراجعه کنند، باز هم طبق احکام جزایی اسلام مجازات می‌شود. باوجود این حکم کلی، در برخی موارد به جهت شرایط زمانی و مکانی خلاف آن اصل کلی عمل شده، مثل این که در زمان حکومت علوی در مصر، مرد مسلمانی با زن یهودی و نصرانی زنا کرد، امام (ع) دستور دادند مرد را حد بزنند و زن را به متولیان امور دینی‌اش تحویل دهند تا هرگونه که مناسب باشد، تصمیم بگیرند» (حر عاملی، ۱۳۹۱: ۴۱۶-۴۱۵).

در روایات آمده است: «زنی به دلیل اضطرار و نجات از تشنگی شدید مرتکب عمل زنا شد، عمر می‌خواست حد زنا بر او جاری نماید، اما امام علی (ع) پس از بررسی، با استناد به آیه شریفه «فمن اضطر غیر باغ و لاعاد» از اجرای حد ممانعت نمود، در این حال بود که عمر گفت: اگر علی نبود عمر هلاک شده بود» (حر عاملی، ۱۳۹۱: ۴۱۶-۴۱۵).

رسول خدا (ص) از اجرای حدود در میدان جنگ نهی نموده و می‌فرمود: «ممکن هست شخص مجرم از روی خشم، تحریک و یا به جهت حمیت به مشرکان ملحق شود، در نتیجه از اجرای حد، آثار مبعوض‌تری نسبت به عدم اجرای آن به وجود آید، زیرا از دست‌دادن یک مسلمان و الحاق او به دشمن، مفسده بیشتری تا تأخیر یا عدم اجرای حد دارد و در جریان تبوک، سوء قصدکنندگان به جان خود راه، به دلیل اجتناب از شماتت‌های مردم، مورد عفو قرار داد، در حالی که در مورد اجرای حدود می‌فرمود: ولا تخافوا فی الله لومه لائم» (بی‌هقی نیشابوری، ۱۴۲۴: ۱۰۳).

در سیره امام علی (ع) آمده است: «زنانی که مرتکب زنا می‌شدند و شوهر نداشتند، ایشان بدون آنکه حد را در مورد این زنان جاری نمایند، آنان را به اجبار شوهر می‌داد و می‌فرمود: امام مسلمین وظیفه دارد زنان آزاد و رها را با شوهر دادن مقید کند،

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله به‌صورت مشترک توسط نویسندگان انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

- قرآن کریم.

- بهشتی، احمد و واحد جوان، وحید (۱۳۹۰). «بررسی حکم رجم (سنگسار) و اجرای آن در زمان غیبت کبری». *مجله پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی*، ۳(۲۶): ۳۵-۵۰.

- بیهقی نیشابوری، احمد بن حسین (۱۴۲۴). *السنن الکبری*. چاپ سوم، بیروت: دارالکتب العلمیه.

- جزیری، عبد الرحمن؛ غروی، سیدمحمد و یاسر، مازح (۱۴۱۹). *الفقه علی المذاهب الأربعة و مذهب أهل البيت علیهم السلام*. چاپ سوم، بیروت - لبنان: دار الثقلمین.

- جناتی، محمد ابراهیم (۱۳۸۹). «بررسی مبانی فقهی رجم (سنگسار) ثبوتاً و اثباتاً». *مجله فقه*، ۱۷(۳): ۱۲۳ - ۱۴۲.

- حرانی، حسن بن علی (۱۳۶۳). *تحف العقول*. چاپ ششم، قم: انتشارات نشر اسلامی.

- حرعاملی، محمد بن حسن (۱۳۹۱). *وسائل الشیعه*. جلد سوم و چهارم، چاپ چهارم، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی.

- شکوری، ابوالفضل (۱۳۸۴). «تاملی درباره حد رجم و منابع و مبانی آن». *مجله یاد*، ۲(۷۵): ۱۸۹ - ۱۹۴.

احکام و فرامین در حکم تبعیت از کلام خداوند هست. براساس برخی روایات وارده و نظر جمعی از فقها و مراجع عظام که در متن به برخی از آن‌ها اشاره شد، هرچند حد زنای محصنه در اسلام سنگسار است، ولی اجرای آن در عصر معصوم موضوعیت دارد و مجاز دانسته شده است. براساس این نگرش در عصر غیبت، مجرمین را به‌جای سنگسار به‌نحوی دیگر نیز می‌شود تأدیب و تنبیه نمود، ضمن این‌که احکام ثانویه این قدرت را در فقه ایجاد کرده که بتوان از ابزارهای مختلف، متناسب با مصالح استفاده کرد. در رویکرد قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ به‌نظر می‌رسد مقنن در پاسخ به چالش‌هایی اجرایی کیفر رجم، از جمله غیرانسانی و ناقض حقوق بشر بودن اجرای آن در دنیای متمدن، قابلیت تبدیل آن به اعدام و جلد را حسب مورد با رعایت شرایط ماده ۲۲۵ پیش‌بینی نموده است، لذا شاید در برهه‌ای از زمان دیگر، مصلحت مهمی از قبیل خلع سلاح سردمداران جنگ رسانه‌ای، تعلیق مطلق اجرای رجم را ایجاب نماید که در این صورت ولی فقیه می‌تواند به مقتضای اختیارات قانونی‌اش، به‌صورت موقت و در قالب حکم ثانوی، اجرای آن را به تعلیق درآورد. قید عدم امکان اجرای کیفر رجم که در ماده ۲۲۵ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ بیان شده است، پایه روائی ندارد. از ناحیه مقتضی رجم، برای تقیید اطلاق آن، وجهی وجود ندارد، پس منشأ قید امکان تبدیل کیفر رجم به کیفرهای دیگر را در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ باید در ناحیه مانع جستجو کرد و در این جهت نیز مانعی جز ابراز عاطفه و احساسات از یک‌سو هجمه سیاسی و تهمت‌های مغرضانه متظاهرين حقوق بشر به قوانین دین اسلام از سوی دیگر، به‌نظر نمی‌رسد. در رویکرد قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ به‌نظر می‌رسد مقنن در پاسخ به چالش‌هایی اجرایی کیفر رجم، از جمله غیرانسانی و ناقض حقوق بشر بودن اجرای آن، قابلیت تبدیل آن به اعدام و جلد را حسب مورد با رعایت شرایط ماده ۲۲۵ پیش‌بینی نموده است. بنابراین اطلاق حکم کیفر رجم مانع شرعی ندارد، زیرا هدف اصلی از این نوع مجازات‌ها نقش بازدارندگی آن‌ها است، و‌گرنه تحقق آن‌ها بسیار نادر است.

- شهیدثانی (جبعی عاملی)، زین الدین بن محمد (۱۳۸۵). شرح لمعه. ترجمه و تبیین از علی شیروانی، جلد سیزدهم، چاپ ششم، قم: مؤسسه انتشارات دارالعلم.
- عاملی، محمد بن مکی (۱۴۰۳). القواعد و الفوائد. جلد اول، چاپ سوم، قم: مکتبه المفیده.
- مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳). بحارالانوار. جلد دوم، چاپ سوم، بیروت: مؤسسه الوفاء.
- مجلسی، ملامحمدباقر (۱۳۷۸). رساله حدود و قصاص و دیات. به تصحیح و تنظیم سید محمدجواد ذهنی تهرانی، چاپ اول، تهران: انتشارات پیام حق.
- محمدی گیلانی، محمد (۱۳۷۹). حقوق کیفری در اسلام. چاپ اول، تهران: نشر سایه.
- مرعشی نجفی، شهاب الدین (۱۴۱۵). القصاص علی ضوء القرآن و السنه. چاپ سوم، قم: انتشارات کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی قدس سره.
- موسوی اردبیلی، سیدعبدالکریم (۱۴۰۸). فقه الحدود و التعزیرات. چاپ اول، قم: منشورات مکتبه امیرالمؤمنین دارالعلم مفید^(۵)
- موسوی خمینی، روح الله (۱۴۰۷). تحریرالوسیله. جلد اول، چاپ سوم، بیروت: سفاره الجمهوریه الاسلامیه الایرانیه.
- موسوی خمینی، روح اله (۱۳۷۴). تحریرالوسیله. چاپ سوم، قم: مؤسسه مطبوعات دارالعلم.
- موسوی خوئی، سیدابوالقاسم (۱۴۰۱). مبانی تکمله المنهاج. جلد اول، چاپ سوم، انتشارات دارالزهراء.
- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۲). حقوق جزای اختصاصی (جرایم علیه اشخاص). چاپ سوم، تهران: نشر میزان.
- نجفی، محمدحسن بن باقر (۱۳۶۲). جواهرالکلام فی شرح شرائع الاسلام. چاپ نهم، بیروت: دار احیاء التراث العربی.